

Sygn. akt III CSK 274/16

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 maja 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSA Bogusław Dobrowolski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Banku Spółdzielczego w [...]

przeciwko Gminie [...]

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 maja 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 22 marca 2016 r., sygn. akt I ACa .../15,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód Bank Spółdzielczy w [...] domagał się zasądzenia od pozwanej Gminy [...] kwoty 128.888,51 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu.

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 5 października 2015 r. oddalił powództwo.

Podstawą tego wyroku były ustalenia, według których w dniu 29 lipca 2014 r. jednostka pozwanej Gminy - Zespół Obsługi Przedszkoli i Szkół w [...] zawarł z E. H. umowę dowozu uczniów do jednostek oświatowych prowadzonych przez Gminę [...] w roku szkolnym 2014/2015. Wykonywanie usług miało się rozpocząć dnia 1 września 2014 r., a zakończyć w dniu 26 czerwca 2015 r. Wynagrodzenie miało być płatne w okresach miesięcznych na podstawie faktur częściowych za dowozy zrealizowane w danym miesiącu. Wysokość wynagrodzenia została określona na kwotę 829.489,87 zł brutto.

W dniu 30 lipca 2014 r. powód zawarł z E. H. umowę przelewu wierzytelności w celu zabezpieczenia wierzytelności z tytułu zawartych przez Bank i E. H. umów kredytowych. Cedent przeniósł na cesjonariusza przysługującą mu w stosunku do pozwanej Gminy wierzytelność wynikającą z umowy z 29 lipca 2014 r. dowozu uczniów do wysokości zadłużenia z tytułu zaciągniętych kredytów, wynoszącego 879.550,02 zł. W tym samym dniu pozwana otrzymała od cedenta zawiadomienie o przelewie.

Pozwana Gmina za zrealizowany przez E. H. dowóz uczniów objęty fakturą, której termin zapłaty przypadał na listopad 2014 r., pomniejszyła zapłatę na rzecz powoda o należność w kwocie 5.539,10 zł. Powyższa kwota została przekazana przez pozwaną komornikowi sądowemu przy Sądzie Rejonowym w W. w następstwie dokonanego przez organ egzekucyjny w dniu 31 października 2014 r. zajęcia wierzytelności przysługującej E. H. wobec Gminy z tytułu realizacji umowy z 29 lipca 2014 r.

W dniu 15 grudnia 2014 r. komornik sądowy przy Sądzie Rejonowym w W. dokonał zajęcia wierzytelności E. H. wobec pozwanej Gminy z tytułu wynagrodzenia za dowóz uczniów. W grudniu 2014 r. pozwana w wyniku zajęcia

przekazała komornikowi należność z powyższego tytułu w kwocie 67.854,92 zł, zaś w styczniu 2015 r. w kwocie 34.059,68 zł.

W styczniu 2015 r. na poczet zajęcia wierzytelności pieniężnej z dnia 27 stycznia 2015 r. na podstawie tytułów wykonawczych wystawionych przez Naczelnika Urzędu Skarbowego w [...] i Urząd Miejski w P., pozwana Gmina przekazała organowi egzekucyjnemu kwotę 21.434,81 zł stanowiącą pozostałą część wynagrodzenia należnego E. H. za usługi dowozu uczniów.

Zdaniem Sądu Okręgowego przedmiotem przelewu była wierzytelność przyszła, nie istniejąca w chwili przelewu. Wierzytelność o zapłatę wynagrodzenia za świadczone usługi dowozu powstała dopiero w momencie wykonania usługi, a nie w chwili zawarcia umowy. Oznaczało to, że przelew wywarł skutek dopiero z chwilą powstania wierzytelności. Do listopada 2014 r. pozwana Gmina przekazywała powodowi należności z tytułu wynagrodzenia za zrealizowane przez E. H. usługi. Powód nie kwestionował, że w listopadzie i grudniu 2014 r. oraz styczniu 2015 r. pozwana Gmina w wyniku dokonanych przez komorników sądowych przy Sądach Rejonowych w W. i W. oraz Naczelnika Urzędu Skarbowego w [...] zajęć wierzytelności przysługującej E. H. wobec Gminy [...] z umowy z dnia 29 lipca 2014 r., przekazała organom egzekucyjnym kwotę 128.888,51 zł.

Z pism pozwanej skierowanych do powoda wynikało, że zajęcie wierzytelności miało miejsce w dniach 31 października 2014 r., 15 grudnia 2014 r. i 27 stycznia 2015 r., a zatem po zawarciu umowy cesji. W świetle art. 900 § 1 k.p.c. zajęcie wierzytelności jest dokonane z chwilą doręczenia wezwania dłużnikowi zajętej wierzytelności. Wynikającym z art. 896 § 1 pkt 2 k.p.c. obowiązkiem dłużnika zajętej wierzytelności jest złożenie świadczenia komornikowi i wiążący się z tym zakaz uiszczenia świadczenia dłużnikowi. Z chwilą dokonania zajęcia poddłużnik stał się uczestnikiem postępowania egzekucyjnego. Przepis art. 902 k.p.c. stanowi, że do skutków zajęcia wierzytelności stosuje się odpowiednio art. 885, 887 i 888 k.p.c., a do skutków niezastosowania się do wezwań komornika oraz obowiązków wynikających z zajęcia art. 886 k.p.c. Zgodnie z art. 885 k.p.c. zajęcie ma ten skutek, że w stosunku do wierzyciela egzekwującego nieważne są rozporządzenia

wynagrodzeniem przekraczające część wolną od zajęcia, dokonane po jego zajęciu, a także przed zajęciem, jeżeli wymagalność wynagrodzenia następuje po zajęciu.

Według Sądu Okręgowego do sytuacji, w której usługi dowozu miały być świadczone w określonym przedziale czasowym, a płatność za nie miała następować po wykonaniu usług w okresach miesięcznych, znajdzie zastosowanie art. 900 § 2 k.p.c. stanowiący, że zajęcie sum pieniężnych okresowo obejmuje także wypłaty przyszłe. W sprawie umowa przelewu wierzytelności została zawarta w dniu 30 lipca 2014 r. i dotyczyła wierzytelności przyszłych, na dzień jej zawarcia jeszcze nie istniejących. Wierzytelność E. H. wobec pozwanej Gminy powstała dopiero w momencie wykonania przez nią usługi dowozu uczniów, czyli w okresie od 1 września 2014 r. do dnia zakończenia wykonywania usługi. Wbrew twierdzeniom pozwanej nie była to sytuacja, w której przedmiotem przelewu była wierzytelność istniejąca, ale jeszcze niewymagalna, a jej wymagalność nastąpiła po zajęciu.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że w orzecznictwie opowiedziano się przeciwko stosowaniu art. 885 in fine k.p.c. na podstawie art. 902 k.p.c. do zawartych przed zajęciem umów przelewu wierzytelności o czynsz najmu i innych świadczeń okresowych w zakresie obejmującym roszczenia dotyczące okresów po zajęciu. Stanowisko to uzasadniono treścią art. 902 k.p.c. o odpowiednim stosowaniu do zajęcia wierzytelności art. 885 k.p.c., który odnosi się do niezbywalnego wynagrodzenia za pracę oraz skutkami umowy przelewu wierzytelności wynikającymi z art. 509 i 510 k.c.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę na to, że skutki zajęcia wierzytelności w postępowaniu egzekucyjnym w stosunku do dłużnika egzekwowanego i dłużnika zajętej wierzytelności określa art. 896 § 1 k.p.c. Zajęcie wierzytelności jest dokonane z chwilą doręczenia dłużnikowi zajętej wierzytelności wezwania przez komornika. Osobie trzeciej, nie będącej stroną postępowania egzekucyjnego, z mocy art. 841 k.p.c. służy powództwo interwencyjne. Ochronie przewidzianej tym przepisem podlegają nie tylko rzeczy, ale także prawa podmiotowe i wierzytelności. Chodzi tu z reguły o sytuację, w której egzekucja została skierowana do przedmiotu stanowiącego wierzytelność osoby trzeciej. Z pisma powoda z dnia 27 listopada

2014 r. wynikało, że już przed tym dniem Bank miał informacje o skierowaniu egzekucji komorniczej prowadzonej przeciwko E. H. do wierzytelności nabytej przez Bank umową przelewu z dnia 30 lipca 2014 r. Powód nie skorzystał z możliwości wytoczenia powództwa z art. 841 k.p.c. także w kolejnych miesiącach, czyli grudniu 2014 r. i styczniu 2015 r. Przepis art. 842 k.p.c. uprawniał także powoda do wytoczenia powództwa o zwolnienie zajętego przedmiotu od egzekucji administracyjnej, w przypadku odmowy administracyjnego organu egzekucyjnego żądania wyłączenia przedmiotu spod egzekucji.

W konkluzji Sąd Okręgowy stwierdził, iż niezasadne jest przedmiotowe roszczenie w sytuacji niewniesienia przez powoda powództwa o zwolnienie zajętej wierzytelności, nabytej w drodze umowy cesji, od egzekucji sądowej i administracyjnej oraz jej wyegzekwowania od dłużnika na rzecz wierzycieli cedenta w postępowaniu egzekucyjnym. Powodowi nie służy roszczenie przeciwko dłużnikowi o zapłatę tej wierzytelności.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 22 marca 2016 r. oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego w [...].

Sąd Apelacyjny wskazał na to, że wierzytelność o zapłatę za przewozy dzieci za dany miesiąc powstawała po upływie ostatniego dnia miesiąca, za który świadczone były usługi i wystawienia przez E. H. faktury. Komornik egzekwujący dług od E.H. zajął jej wierzytelności kolejno 31 października 2014, 15 grudnia 2014 i 27 stycznia 2015 r. Zajęcia następowały przed powstaniem wierzytelności za dany miesiąc i przed skutkiem cesji w stosunku do danej wierzytelności. Przejście wierzytelności z cedenta na cesjonariusza nie mogło nastąpić wcześniej niż moment powstania danej wierzytelności. Momentu powstania wierzytelności nie należy mylić z chwilą jej wymagalności, czyli możliwością żądania spełnienia świadczenia, np. wierzytelność o zapłatę czynszu z zawartej umowy najmu powstaje z chwilą zawarcia umowy, ale jej wymagalność zależy od upływu kolejnych okresów, za które ustalono czynsz, o ile nie umówiono się inaczej. Inna sytuacja występuje w niniejszej sprawie, w której powód nabył wierzytelność przyszłą, czyli nieistniejącą w chwili zawarcia umowy cesji. Powstanie wierzytelności o zapłatę za przewozy w danym miesiącu było

uzależnione od tego czy E. H. faktycznie te usługi wykona. Natomiast czynsz z najmu należy się zgodnie z umową za czas jej obowiązywania, nawet gdyby najemca z rzeczy nie korzystał.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego w stanie faktycznym sprawy odpowiednie zastosowanie znajduje art. 896 § 1 pkt 2 k.p.c., z uwagi na odesłanie z art. 902 k.p.c. Z chwilą zajęcia wierzytelności dłużnik (pозwana Gmina) nie mógł przekazać należnego świadczenia aktualnemu wierzycielowi (Bankowi), ale miał obowiązek złożenia go komornikowi. Pozwana Gmina działała zgodnie z prawem, przekazując świadczenie komornikowi zwolniła się z obowiązku zapłaty, gdyż jej dług w stosunku do Banku jako cesjonariusza wygasł.

Powód wniósł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zaskarżając go w całości. W skardze zarzucił naruszenie art. 509 k.c. w związku z art. 65 § 2 i 353¹ k.c., art. 510 § 1 w związku z art. 56 i art. 353¹ k.c., art. 512 k.c. w związku z art. 354 § 1 k.c. Na tej podstawie wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i rozstrzygnięcie co do istoty sprawy na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Apelacyjny nie uwzględnił apelacji powoda od niekorzystnego dla niego wyroku Sądu Okręgowego stwierdzając, iż skutek cesji objętych pozwem wierzytelności nie mógł nastąpić wcześniej niż moment powstania danej wierzytelności. Powstanie wierzytelności, będących przedmiotem sporu między stronami, było zaś uzależnione od faktycznego wykonania usługi przewozu przez cedenta. W konsekwencji pozwana Gmina, jako dłużnik, nie mogła zrealizować świadczeń wynikających z umowy przelewu na rzecz powoda, ponieważ miała obowiązek na podstawie art. 896 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 902 k.p.c. i w zw. z art. 885 k.p.c. złożenia ich komornikowi.

Z treści uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, iż Sąd Apelacyjny jedynie ogólnie nawiązał do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku z dnia 24 października 2007 r., IV CSK 210/07 (OSNC 2008, nr 12, poz. 145), zgodnie z którym art. 885 in fine w związku z art. 902 k.p.c. nie uzasadnia w stosunku do wierzyciela egzekwującego bezskuteczności umowy przelewu wierzytelności o zapłatę czynszu zawartej przed zajęciem przelanej wierzytelności.

Sąd Apelacyjny uznał, iż pogląd ten nie mógł mieć wpływu na ocenę zasadności powództwa ponieważ został on wyrażony na tle innego, niż w niniejszej sprawie, stosunku prawnego, w którym czynsz z najmu należy się za czas obowiązywania umowy. Natomiast w niniejszej sprawie powód wywodzi swe roszczenie z faktu nabycia wierzytelności przyszłej, czyli nieistniejącej w chwili zawarcia umowy cesji tzw. ekspektatywy. Sąd Apelacyjny nie odniósł się do zawartej w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2007 r. argumentacji wskazującej na to, że art. 885 k.p.c. dotyczy bezpośrednio wierzytelności za pracę, których istotną cechą jest niezbywalność. W związku z tym przewidziana w art. 885 k.p.c. bezskuteczność nie odnosi się do rozporządzeń polegających na dokonywaniu rozumianych zgodnie z art. 509 § 1 k.c. przelewów wierzytelności o wynagrodzenie za pracę, ponieważ przelewy takie byłyby nieważne już z powodu naruszenia motywowanego interesami pracowników zakazu ustanowionego w art. 84 k.p., a dotyczy jedynie „rozporządzeń płatniczych” pracownika, tj. polegających na poleceniu wypłaty określonej osobie jego wynagrodzenia. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na to, że bezskuteczność w stosunku do wierzyciela egzekwującego zawartą przed zajęciem umowy przelewu wierzytelności o czynsz najmu w zakresie obejmującym roszczenia o zapłatę czynszu za okresy po zajęciu godziłaby nie tylko w wynajmującego jako cedenta, ale także w interesy cesjonariusza. Właściwe dla określenia skuteczności umowy przelewu względem prowadzącego egzekucję wierzyciela cedenta powinny być regulacje kodeksu cywilnego, wiążące co do zasady skuteczność umowy przelewu w stosunku do jej stron i osób trzecich z chwilą jej zawarcia oraz ewentualnie takie normy, jak dotyczące skargi pauliańskiej.

Przedstawione stanowisko zostało podtrzymane w późniejszych orzeczeniach Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 15 lutego 2008 r., I CSK 3357/07 (OSNC z 2009, nr 4, poz. 62) Sąd Najwyższy stwierdził, iż art. 885 in fine w związku z art. 902 k.p.c. nie ma zastosowania do wierzytelności, polegającej na obowiązku spełnienia świadczenia jednorazowego, jeżeli do rozporządzenia nią doszło przed zajęciem, a wymagalność wierzytelności następowała po zajęciu. Sąd Najwyższy w pełni zaaprobował pogląd wyrażony w wyroku z dnia 24 października 2007 r. i w uzasadnieniu orzeczenia dodatkowo

zauważył, że jeżeli art. 885 k.p.c. nie znajduje zastosowania nawet w stosunku do wierzytelności periodycznych, a są to wierzytelności najbardziej zbliżone swoim charakterem do wierzytelności z wynagrodzenia za pracę, to tym bardziej pogląd ten należy odnieść do wierzytelności jednostkowych. Istotny jest także pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w wyroku z dnia 26 czerwca 2015 r., I CSK 642/14 (niepubl.), wydany na tle stanu faktycznego zbliżonego do niniejszej sprawy (umowa cesji wierzytelności z umowy o roboty budowlane zabezpieczała spłatę kredytu udzielonego przez bank). Mianowicie Sąd Najwyższy stwierdził, iż do przelewu wierzytelności przyszłej stosować należy odpowiednio przepisy o przelewie (art. 509-518 k.c.), to oznacza, że na nabywcę wierzytelności przyszłej przechodzą wszystkie prawa, które przysługiwałyby uprawnionemu z takiej wierzytelności. Uprawniony (wierzyciel) z wierzytelności przyszłej ma ukształtowane już roszczenie do dłużnika o spełnienie świadczenia. Roszczenie to przysługuje mu już od chwili gdy w umowie stron zostało ono skonkretyzowane, a możliwość jego zrealizowania zostaje odroczone do czasu gdy spełnione zostaną warunki, od których uzależniono możliwość żądania spełnienia świadczenia przez wierzyciela. Umowa o przelew wierzytelności przyszłej przenosi na nabywcę uprawnienie do żądania spełnienia świadczenia przez dłużnika z takiej wierzytelności. Komornik, który prowadzi egzekucję przeciwko cedentowi, nie może zająć takiej wierzytelności, ponieważ po dokonaniu jej przelewu znajduje się nie w majątku cedenta, lecz w majątku cesjonariusza. Brak jest więc podstaw prawnych do stwierdzenia, że przelew wierzytelności przyszłej nie przenosi na nabywcę uprawnienia do żądania spełnienia świadczenia z chwilą zajścia zdarzenia określonego w stosunku prawnym łączącym wierzyciela z dłużnikiem, bo nie można przenieść uprawnienia, które jeszcze nie powstało. Takie pojmowanie przelewu wierzytelności przyszłej nie znajduje uzasadnienia i prowadzi do negowania możliwości przenoszenia wierzytelności przyszłej, gdyż przeniesienie następowałoby dopiero z chwilą, gdy roszczenie wynikające z tej wierzytelności stałoby się wymagalne. Pozbawiałoby taki przelew jego najważniejszego waloru jako formy zabezpieczenia, na przykład w stosunkach kredytowych ponieważ nie stwarzałby on dla udzielającego kredytu żadnego istotnego zabezpieczenia jeżeli wierzytelność do czasu zajścia zdarzenia, od którego zależy wymagalność roszczeń wynikających

z tej wierzytelności, pozostawałaby w majątku cedenta i w konsekwencji w razie upadłości lub zajęcia komorniczego skierowanego do jego majątku, kredytodawca nie mógłby się zaspokoić z wierzytelności, która została na niego przelana. W wyroku z dnia 17 marca 2016 r., V CSK 379/15 (OSNC-ZD z 2017, nr A, poz. 15) Sąd Najwyższy podtrzymał i jednocześnie rozwinął stanowisko zawarte w wyroku z dnia 26 czerwca 2015 r., I CSK 642/14, dotyczące skutków przelewu wierzytelności przyszłej. Sąd Najwyższy podkreślił, że jeżeli strony nie postanowiły inaczej, przelew wierzytelności przyszłej jest czynnością o skutku zobowiązująco-rozporządzającym, z tym że skutek rozporządzający następuje dopiero w chwili oznaczenia wierzytelności (art. 509 k.c.). W związku z tym tylko strony umowy przelewu mogłyby postanowić, że cesjonariusz nabędzie wierzytelność dopiero w momencie, kiedy zajdzie zdarzenie, od którego zależy wymagalność roszczenia o zapłatę. Jeżeli przyjmie się, że wierzytelność przyszła z chwilą zawarcia umowy cesji przeszła do majątku cesjonariusza, to zajęcie jej po tej chwili jest wobec niej bezskuteczne. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy nie zgodził się z odmiennym poglądem, według którego umowa między cedentem i cesjonariuszem wierzytelności przyszłej jest ważna od początku, lecz skutek rozporządzający powstaje dopiero z chwilą powstania wierzytelności; w dacie przelewu cedent przenosi co najwyżej ekspektatywę przyszłego prawa. Treść uzasadnienia zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego prowadzi do wniosku, że Sąd II instancji właśnie ten ostatni, zanegowany pogląd miał na uwadze ponieważ uznał, iż przejście wierzytelności z cedenta na cesjonariusza nie może nastąpić wcześniej niż moment powstania danej wierzytelności. Sąd Najwyższy podzielił przedstawione wyżej argumenty w cytowanych orzeczeniach. Są one racjonalne i mają oparcie w wykładni systemowej przepisów kodeksu cywilnego o przelewie oraz art. 885 k.p.c. i art. 902 k.p.c. Nie ma potrzeby powtarzać ich po raz kolejny lecz dodatkowo stwierdzić należy, iż są one aktualnie w przeważającym zakresie zgodne odnośnie do kwestii skutków prawnych przelewu wierzytelności przyszłej. Aprobata dla poglądu odmiennego, która legła u podstaw wyroku Sądu Apelacyjnego, oznaczałaby niepewność nabywców wierzytelności przyszłych w zakresie możliwości realnego zabezpieczenia np. udzielanych kredytów. Słusznie więc w orzecznictwie zwrócono uwagę, że w ostatecznym rezultacie

godziłoby to w interesy obu stron umowy przelewu. Podobnie w literaturze zauważono, że skutkowałoby to naruszeniem bezpieczeństwa prawnego i zaufania do systemu prawa. Dlatego Sąd Najwyższy uznał, że Sąd Apelacyjny dopuścił się naruszenia wskazanych w skardze kasacyjnej przepisów art. 509, art. 510 § 1 i art. 512 k.c. W związku z tym na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy rozstrzygnął zgodnie z art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.

kc

jw